

MARIA MONTESSORI'YE GÖRE OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLUK DÖNEMİNİN ÖZELLİKLERİ

Characteristics of Early Childhood Period According to Maria Montessori

Abdullah DURAKOĞLU¹

Özet

İtalyan araştırmacı Maria Montessori'nin erken çocukluk döneminin özelliklerine ilişkin anlayışını ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırma, derleme biçiminde yapılmıştır. Bu çalışmada çocuğun doğasına ilişkin Montessori'nin atıfta bulunduğu ve bizzat kendisinin yaptığı bilimsel araştırmaların sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışma bu yönüyle Montessori'nin erken çocukluk döneminin özelliklerine ilişkin anlayışını bilimsel verilerin ışığında ortaya koymaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, çocukluk döneminin kendine özgü özellikleri olan bir evre olduğu ve çocukların çok sayıda olağanüstü ve geçici yeteneklere sahip oldukları görülmüştür. Oysa çocukluk dönemi genellikle yetişkinler tarafından sadece bir geçiş aşaması olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda yetişkinlere ve eğitimcilere önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Montessori, erken çocukluk dönemi, çocuğun doğası.

Abstract

This research carried out in order to reveal the Italian researcher Maria Montessori's understanding on the characteristics of early childhood period has been prepared as an edited work. In this study, the results of the scientific researches given reference or done by Montessori on the nature of the child were given place. In this respect the study sets forth Montessori's understanding concerning the characteristics of the early childhood period under the light of scientific data. According to the findings obtained as a result of the research, it was seen that childhood period is a phase with distinctive characteristics and that children have many extraordinary and temporary skills. However, childhood period is generally perceived by adults only as a transitional period. Within this context, adults and educators were given recommendations.

Key Words: Montessori, early childhood period, nature of the child

Giriş

1870'te İtalya'da doğan Maria Montessori, 1896'da Roma Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olarak ülkesinin ilk kadın tıp doktoru unvanını elde etmiştir. Asistan doktor olarak çalışırken bir yandan da özel araştırma ve çalışmalarda bulunmuş ve özellikle çocukların nasıl öğrendiklerini analiz etmiştir. Dikkatini insan bedeninden insan zihnine çeviren Montessori, 1901 yılında psikoloji ve felsefe alanlarında araştırmalar yapmıştır. 1904'te de

¹ Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Öğretmenliği Bilim Dalı Doktora Öğrencisi; Ankara, adurakoglu@mynet.com

Roma Üniversitesi'nde antropoloji profesörü olmuştur. Yaşamını çocukların eğitimine adanmış Montessori, bu dönemden sonra eğitimden başka işlerle meşgul olmamıştır (Aydın, 2006; Aytaç, 2006).

Eğitim çalışmalarına yöneldiği bu dönemde Montessori, özgün düşünceler geliştirmiştir. Önce zihinsel engelli çocuklarla çalışmıştır. Montessori'ye göre, bu çocukların akılları tamamen kullanılamaz durumda değildir, yalnızca kullanılamamaktadır. Bu düşünceyle hareket ederek zihinsel engellilerin eğitiminde kullanılacak özel eğitim ve gözlem programları hazırlamış ve bu programları iki yıl boyunca uygulayarak kendi metodunu oluşturmuştur. Bu çalışmalarının karşılığında olumlu sonuçlar elde eden Montessori, metodu gerekli değişiklik ve ilavelerle normal zekâlı çocuklara da uygulamıştır. Başka bir deyişle O, başlangıç noktası olarak çocuğun doğasını almıştır (Topbaş, 2004; Wilbrandt, 2009). Böylece metot çocuğun doğası üzerine inşa edilmiştir. Zira eğitim teorileri hakkında bilgi sahibi olan Montessori hiç öğretmenlik eğitimi almamıştı. Bu nedenle Montessori'nin küçük çocukların öğrenmeye nasıl başlayacakları konusunda öğretmenler gibi sabit düşünceleri yoktu (Pollard, 1996).

Zihinsel engelli çocuklarla çalışmalar yapan ve onların normal çocuklar gibi eğitilebileceğini gösteren Montessori'ye, 3-6 yaş arasındaki çocuklar için bir okul öncesi eğitim kurumu olan "Çocuklar Evi" kurma önerisi gelmişti. Böylece 1907 yılında ilk Çocuklar Evi'nin açılışı yapılmıştı. Roma'nın kenar mahallelerinden biri olan San Lorenzo'da ilk Çocuklar Evi'nin açılışı bir eğitim devrimi niteliğindedir (Pollard, 1996).

Çocuklar Evi, yeni bir akımın başlangıç çizgisini teşkil etmiştir. Montessori, diğer araştırmacılardan farklı olarak önce metot ortaya koyup daha sonra bunu çocuklar üzerinde uygulamaya kalkışmamıştır. Açtığı okullarda çocukları gözlemleyen Montessori, gözlemlerden elde ettiği veriler sayesinde zamanla metodunu olgunlaştırmıştır. Ayrıca O, bu konuda olan bilgisini artırmak amacıyla Roma Üniversitesi'nde Felsefe, Psikoloji ve Antropoloji eğitimi de almıştır. Dolayısıyla kısa zamanda pedagoji tarihinin en yaygın eğitim metodu haline gelen Montessori Metodu, çocuğun doğası üzerine inşa edilmiştir (Pollard, 1996).

Montessori'nin özgün bir metot ortaya koymasının en büyük nedeni, çocukluk dönemini kendine özgü özellikleri olan bir evre olarak görmesidir. Bu düşünceye göre, çocuğu sadece yetişkinin küçüğü olarak görmek yanlıştır. Başka bir deyişle Montessori çocukların, yetişkinlerden çok farklı yeteneklerle donatıldığını iddia etmiştir. O'nun böyle bir anlayışa sahip olmasının temelinde çocuklar üzerinde yaptığı araştırmalar yer almaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, dünyanın en yaygın eğitim metodunun kurucusu olan Maria Montessori'nin çocuğun doğasına ilişkin anlayışını ortaya koymaktır. Bu genel amaç çerçevesinde Montessori Metodu'nun oluşum sürecinin ana hatlarıyla tanıtılması da amaçlanmıştır.

1.Çocuğun Gelişim Evreleri

Çocuğun gelişimini (0-6), (6-12) ve (12-18) yaş arası dönemler olarak üç evreye ayıran Montessori, bunlardan ilkinin iki alt evreye ayırır. (0-3) yaş arasındaki ilk alt evreyi (3-6) yaş arasındaki dönemi kapsayan ikinci alt evreye ayırır. Montessori'ye göre, her iki alt evrede de çocuklar özel kavrama yetenekleriyle donatılmıştır. Bu nedenle (0-6) yaş arası evre öğrenmenin en yoğun olduğu dönemdir (Schafer, 2006).

Çocuğun öğrenme hızı ahlaki ve sosyal duyarlılığın yükseldiği ikinci evrenin başında azalır. Bu evrede çocuk iyinin ve kötünün bilincine varmaya başlar. Montessori, bu evredeki çocuğu, "toplumsal alanda yeni doğmuş bebek" olarak nitelendirir. Önceki dönemde sadece kişisel davranışları sorgulayan çocuklar, bu dönemde daha da karmaşık olan sosyal olayları farklı bakış açılarıyla anlamlandırmak için çaba gösterirler. Bu evrede çocuğun vicdanı, iyi ile kötü, doğru ile yanlış arasındaki davranışı ayırtetmenin karar merkezi haline gelir. Böylelikle çocuk, sosyal bilince ulaşmayı başarır (Schafer, 2006; Wilbrandt, 2009).

Çocukluğun üçüncü ve sonuncu dönemi ise on iki yaşından on sekiz yaşına kadar devam eder. Bu aşamada da çocukta ilkinin hatırlatacak kadar büyük değişimler görülür. Bir önceki evrede ahlaki bilinç kazanan çocuğun, bu evrede toplumsal ve dini hisleri gelişir. Manevi duygular da kazanmaya başlayan çocuk, artık birtakım ideallere sahiptir. Bu evredeki çocuk için artık ahlak öğreticiliği yapılabilir. Çünkü çocuğun hem ahlaki hem de sosyal bilinci artık olgunluk seviyesine gelmiştir (Montessori, 1953).

Montessori (1953)'ye göre, her dönemin özelliği diğer iki dönemden çok farklı olsa da bunlardan her biri sonrakine temel teşkil eder. Bu nedenle normal gelişimin sağlanması için önceki dönemdeki gelişimin ideal bir seviyeye ulaşması gerekir. Eğitim de bu hususu göz önünde bulundurmalıdır. Zira Montessori'nin en çok önem verdiği çocukluk evresi, öğrenmenin en yoğun olduğu 0- 6 yaş arası dönemdir.

1.1.Birinci Evrenin Genel Özellikleri

Çocukta ilk üç yaşta yürüme, konuşma ve süttten kesilme gibi değişimler görülmektedir. Montessori'ye göre, doğal gelişim olarak adlandırılan bu fiziksel değişimler, çocuğun bağımsızlığını kazanması yolunda attığı ilk adımlardır. Bu bağlamda çocuğa özgürlük kazandıran doğadır. Çocuğu özgürleştirme süreci doğumdan itibaren başlar. Çünkü çocuk doğduğunda âdeta tutukevinden salıverilmiştir. Doğar doğmaz annesinin fonksiyonlarından bağımsız hale gelen çocuğu, doğa yüzüstü bırakmaz. Doğa, yeni doğan çocuğa karşılaştığı ortamı benimseme ihtiyacını gidermek için içgüdü temin eder. Böylelikle yeni doğan çocuk, dünyayı ele geçirme psikolojisiyle hareket etmeye başlar. Montessori, bunu hayatın ilk yıllarının özelliği olarak görür. Çocuk, çevreyi elde etme duygusu hissettiği için çevre ona cazip gelir. Öyleyse çocukta faaliyete geçen ilk organlar duyu organlarıdır (Montessori, 1953).

Fiziksel değişimlerin etkisiyle birlikte karakter de biçimlenmektedir. Öyleyse karakterin temelinde doğal unsurlar vardır. Bu nedenle üç yaş öncesi dönemdeki çocuğun karakterinin gelişimine doğrudan dışsal faktörlerle etki edilemez. Zira bu dönemdeki çocuk için dışsal bir faktör olan okul yoktur.

İlk alt evreyi üç yaşından altı yaşına kadar olan dönemi kapsayan ikinci alt evre takip eder. Montessori, üç yaşından altı yaşına kadar olan dönemin, çocuğun herhangi bir karakter bozukluğunun düzeltilebilmesi açısından önemli olduğunu düşünür. Ona göre, bu dönemdeki çocuğun, karakterinin gelişmesine yapıcı faaliyetler aracılığıyla yardım edilebilir. Ayrıca bu alt evrede, diğerinden farklı olarak çocuğun karakterinin yapıcı faaliyetler vasıtasıyla geliştirmesine yardımcı olunabilir. Öyleyse üç yaşından altı yaşına kadar olan dönem, bireyin gelişiminin temelini hazırlanmasına olanak sağlanmasına uygun olduğundan dolayı oldukça kritik bir dönemdir (Hornberger, 1982).

Montessori, üç ile altı yaş arasındaki çocuğun, kendi gelişim süreci içerisinde desteklenmesi gerektiğini söyler. Karakterin biçimlenmesi, çocuğun fiziki ve zihni olarak harcadığı kişisel çabaları sayesinde gerçekleşir. Bu durumda çocuk, karakterinin gelişmesi için kendi içindeki gerçekliği organize etmelidir. Böylece çocuk, gittikçe daha becerikli ve yetenekli hale dönüşecektir. Montessori, bu türdeki davranışların karakterin gelişimine zemin hazırladıklarını söyler (Hornberger, 1982: 148). Öyleyse bu dönemdeki çocuğun karakterinin kökü olağanüstü yeteneklerle donatılmıştır. Ayrıca bu yeteneklerin önemli bir bölümüne sadece insan yavruları sahiptirler.

2.Çocuğun İnsan Türüne İlişkin Karakteristikleri

Eğitimin çocuğun doğasına uygun bir biçimde yapılması gerektiğini savunan Montessori, bu düşünceden hareket ederek pedagojik yönden araştırma yapmakla yetinmemiştir. Bilimsel alanda çalışmalarda da bulunan Montessori, çocuğun doğasına ilişkin tespitlerde bulunmuştur. O'nun bu tespitleri çocuğun, klasik sınıflandırma sistemi içindeki türdeşi olan memeli hayvan yavrularından bile çok farklı özelliklere sahip olduğunu göstermiştir. Montessori'ye göre, çocuğun sınırsız uyum sağlama gücüne sahip olması ve doğum sonrası embriyonik dönemden geçmesi onun özgün bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir.

2.1.Uyum Sağlama Gücü

İnsanlar hayvanlardan farklı olarak değişmez bir karakterle dünyaya gelmezler. Memeliler sınıfındaki hayvan yavruları bedenindeki değişmez özelliklerini kalıtım yoluyla alırlar. Onların bedeni hayatı boyunca kullanacağı fonksiyonlara elverişlidir. Hayvanların koşma, sıçrama, toprağı kazma ve tırmanma da dâhil tüm hareket şekilleri kalıtımla belirlenmiştir. Ayrıca hayvanların büyük bir bölümü kalıtım yoluyla gelen bu özelliklerini yaşam boyu muhafaza ederler. Başka bir deyişle onlar, kalıtsal karakterlerini hayatları boyunca değiştirmeden korurlar. Bu tür hayvanlar evcilleştirilemezler. Ancak az sayıda hayvan türünde adaptasyon yeteneği vardır. İnsanlar tarafından

evcilleştirilebilen bu hayvanların adaptasyon yetenekleri ise sınırlıdır (Montessori, 1955).

İnsan, hayvanlardan farklı olarak sınırsız bir uyum sağlama gücüne sahiptir. Bu özelliğinden dolayı insan sayısız çalışma ve alışkanlık biçimi kazanabilir ve tüm coğrafi bölgelerde yaşayabilir. Ayrıca insan, dış dünyada ortaya koyduğu aktivitelerle sonsuz bir evrimleşme olanağına sahiptir. Öyleyse insan yavrusu ile hayvan yavrusu arasındaki ilk farklılık şu şekilde ifade edilebilir: Hayvan yavrusu kalıtıma sıkı sıkıya bağlıyken, insan yavrusu başka bir deyişle çocuk, kalıtımla gelen değişmez bir davranışı kesinlikle kabul etmez (Montessori, 1955).

Hayvan yavrularının olgunlaştıklarında nasıl olacaklarını önceden biliriz. Örneğin, ceylanın hafif ve atik, filin hantal ve ağır, kaplanın azgın, tavşanın ise ürkek olacağı bellidir. Ancak insan yavrusunun ileride nasıl olacağını önceden kestiremeyiz (Montessori, 1975). Bu özelliğinden dolayı insan yavrusunun karakterini gelişim sürecinde belirlediği söylenebilir.

Montessori (1975)'ye göre, hayvanların içgüdüleri o kadar yalındır ki kendilerini kolayca açığa vururlar. Ancak insanın ruhu derinlerde gizli kaldığından dolayı onun önceden belirlenmiş bir öze sahip olmadığını söyleyebiliriz. Bu nedenle çocuk bizim için tam bir muammadır. Onun hakkında bildiğimiz tek şey yalnızca büyük sırlara sahip olduğudur. Çocuk, ancak kendi iradesinin yardımıyla biçim alacak ve sınırsız uyum sağlama gücüyle kişiliğini oluşturacaktır.

2.2. Doğum Sonrası Embriyonik Dönem

Montessori (1975)'ye göre, insan yavruları, hayvan yavrularından farklı olarak uzun bir süre aciz ve hareketsiz kalırlar. Yeni doğmuş bir bebek konuşamaz, dik duramaz. Bu nedenle her an kollanmaya muhtaçtır. Oysa diğer memelilerin yavruları doğumdan kısa bir süre sonra ayakta durup hareket etmeye ve yürümeye başlarlar. Montessori bu duruma şu şekilde örnek verir:

“İnsana en yakın canlılar olduğu kabul edilen maymunların bile doğar doğmaz hareketli ve yetenekli oldukları görülür. Onlar da doğar doğmaz kucakta taşınmaya ihtiyaçları olmamalarına rağmen kendi enerjileriyle annelerinin bedenlerine yaklaşırlar. Anne maymun da yavrusunu kollarıyla sıkıca tutarak ağaçlara tırmanır. Ancak yavru kaçmaya çalışır, annesi onu yakalamakta zorlanır ve yanında tutar” (Montessori, 1955; sf. 74- 75).

Yeni doğan çocuk ise fiziksel embriyon olmayan bir hayat dönemine sahiptir. Doğum sonrası bu evre, çocuğu “ruhsal embriyon” haline getiren ve yapıcı bir dönem olarak tanımlanan embriyolojik bir hayat dönemidir. Bu nedenle insanlığın iki embriyonik döneme sahip olduğu söylenebilir. Bunlardan biri hayvanlara benzer bir biçimde doğum öncesi dönem, diğeri ise insana özgü doğum sonrası dönemdir. Öyleyse insan yavrusunu hayvan yavrusundan ayıran doğum sonrası embriyonik dönemin nedeninin uzun çocukluk dönemi olduğu söylenebilir. Bu dönem insanlar ile hayvanlar

arasında var olan kesin bir çizgi olarak gösterilebilir (Montessori, 1955). Bu durum insanın lehinedir.

Yeni doğan insan, hareketlerini koordine etmekten aciz olduğundan görünüşte faaliyetizlik evresi olarak algılanan bebeklik döneminde en önemli yeteneklere sahip olur. İnsan, diğer canlı türleri gibi belirli bir karakterle dünyaya gelmiş olsaydı farklı koşullara ve birbirinden farklı bölgelere uyum sağlayamazdı. Ayrıca böyle bir durumda insanlar birbirinden farklı işler yapamazdı (Montessori, 1955).

Montessori (1955)'ye göre, Evrim Teorisi'yle ilgili çalışmalarda bulunan araştırmacılar sadece beden ve bedene ait organların biçimleri üzerinde çalışmışlardır. Ona göre, evrimciler, insanların uzun çocukluk çağının gizemli özellikleriyle ilgili farklılıklara gereken önemi vermemişlerdir. Bu nedenle çocuğun ruhsal yaşamı yüzyıllar boyunca ihmal edilmiştir. Montessori bilimlerin insan hakkında yaptığı çalışmalara ilişkin düşüncesini şu şekilde özetler: "Bilim elbette yeni doğmuş çocuğa biçimlenmekte olan ruhsal varlık olarak bakmaz, onu, yaşayan bir bütünü oluşturan organ ve dokulardan kurulu bir birleşim olarak görür. Ama bu bile kendine göre bir sırdır. Nasıl olmuş da böyle girift bir varlık ortaya çıkmıştır?" (Montessori, 1975; sf. 38). Başka bir deyişle, bilimler, insanı sadece birbirinin içine geçmiş dokulardan oluşan bir nesne olarak nitelendirir. Montessori, gözle görülen bu durumu bile sır olarak adlandırır. Ancak O'na göre, insan bundan daha büyük sırlara sahiptir. Bu büyük sırlar, insanın ruhsal yapısında bulunurlar ve hayvanlarınkı gibi kolaylıkla ifşa edilemezler.

Montessori (1975), hayvanların aksine insanın yaşadıkça biçimlendirdiği bir ruha sahip olduğunu iddia eder. Ona göre, ruh insanın gerçek doğası ve çabasının ürünüdür. Bu durum yetişkinlere yeni sorumluluklar verir. Yetişkin, her şeyden önce doğasını koruyarak çocuğun, gelişimini desteklemelidir. Bunun için öncelikle engellerden arınmış bir çevre hazırlanmalıdır. Çünkü birey, çevre içinde oluşur. Bu çevre, çocuğun eğilimlerini ortaya koyabilmesine ve zihinsel ihtiyaçlarını giderebilmesine imkân verecek biçimde tasarlanmalıdır. Montessori, böyle bir çevrede yaşayan çocuğun bağımsızlığı yoluyla özgürlüğünü elde edeceğini ve kişiliğini doğasına uygun bir biçimde geliştireceğini iddia eder (Savard, 1976; Wilbrandt, 2009).

3.Çocukluk Dönemine Özgü Yetenekler

Montessori (1975)'ye göre, çocuğun yetişkinden tamamen farklı bir içsel yapısı vardır. Bu farklılık gelişimin iç mekanizmasından kaynaklanmaktadır. Gelişim gizlilik içinde yer aldığından dolayı insanlar, çocuğun gelişim sürecinde sahip olduğu içsel mekanizmayı tam olarak anlayamazlar. Bu nedenle çocukluk dönemine ilişkin keşfedilmesi gereken alan hâlâ gizemini korumaktadır. Ancak bilimsel alanda yapılan bazı keşifler, belirli bir ölçüde de olsa sırlı çocukluk dönemini aydınlatarak birtakım verilere ulaşmamızı sağlamıştır.

3.1.Emici Zihin

Montessori (1950), “emici zihin”i olağanüstü bir kavrama gücü olarak nitelendirir. Ona göre, kendileri farkında olmasalar da çocukların hayatlarının ilk iki yılı tamamen emici zihin ile karakterize edilir. Montessori çocuk ile yetişkinin kavrama güçleri arasındaki farklılığın nedenini şöyle ifade eder:

“Çocuk, bilgileri ruhsal hayatıyla özümserken bizim, bilgileri zekâmızla elde ettiğimizi söyleyebiliriz. En basitinden çocuk yaşamaya devam ederek ırkının dilini öğrenir. Onda bir tür kimyasal zihin faaliyete geçer. Bizler sadece ‘kap’larız; izlenimler üzerimize dökülür ve biz onları anımsar, zihnimize tutarız. Ancak suyun bardağın dışında durması gibi izlenimlerimizden ayrı kalırız. Oysa çocuk bir değişim geçirir. İzlenimler çocuğun sadece zihnine nüfuz etmez, aynı zamanda onu şekillendirir. Onlar, çocukta somutlaşır. Çocuk ortamdaki nesnelere kullanarak kendi zihnini yaratır. Biz bu zihin türüne emici zihin diyoruz” (Montessori, 1953; sf. 25).

Montessori (1953), bu farklılığa örnek olarak dilin kazanımını verir. Yeni doğan çocukta ne zekâ, ne bellek ne de akıl yürütme yeteneği vardır. Buna rağmen çocuk kısa zamanda konuşmayı öğrenir. Çocuk, iki yaşına geldiğinde emici zihni sayesinde çevresindekilerin konuştuğu dili taklit ederek konuşmaya başlar. Öyleyse çocuk, hayvan yavrularından farklı olarak anne babanın dilini kalıtsal olarak yansıtmaz. Zira bir çocuk anne babasından ve kendi ülkesinden uzaklaşarak başka bir dilin konuşulduğu ülkede yaşarsa bulunduğu yerde konuşulan dili öğrenir (Montessori, 1955).

Çocuğun dili çevreden alması onun kendisini ifade edemediği bir dönemde bile içsel bir gelişim gösterdiğini doğrular. Çünkü çocuk, düşüncesini ifade etmek için gerekli olan kelimeleri sıraya koyarak dil öğrenir. Çocuklar bunu Afrika’nın en ilkel kabile dillerinden Almanca, Rusça gibi en karışık dillerine kadar her dilde yaparlar. Çünkü her ırktan çocuk iki yaşına doğru konuşmaya başlar. Bu geçmişte de böyleydi. Mesela, Romalı çocuklar çekimli bir dil olmasından dolayı zor olan Latince’yi bile iki yaşına doğru öğrenebiliyorlardı. Aynı şekilde Hindistanlı çocuklar da araştırmacıların öğrenilmesi en zor dillerden biri olarak gördükleri Sanskritçe öğreniyorlardı (Montessori: 1955).

“Emici zihin”e (mente assorbente) sahip olan çocuklarda bu özel kavrama yeteneğinden yararlanma güdüsü de vardır. Yeni doğan çocuğun ruhu, çevresindeki her şeyi adeta emerek beyinde depolar. Böylelikle insanlardaki ilk zihinsel kıpırdanmalar ortaya çıkar. Ancak bu dönemde öğrenme duyular aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle çocuklar, özel kavrama yeteneğinden yararlanma güdüsüyle kaslarını harekete geçirirler. Onların sahip olduğu bu güdü yürümek için gösterdikleri çabalarda da gözlemlenebilir. Yürümeye çalışırken defalarca yere düşen çocuk yürümeyi başarana kadar pes etmez. Oysa yetişkinlerin büyük bir bölümü aynı durumda olsaydı birkaç kez yere düştükten sonra bu işi öğrenemeyeceğini düşünürdü (Schafer, 2006).

Fransız düşünür Jean Jacques Rousseau (1712- 1778), Montessori'nin "emici zihin" olarak adlandırdığı yetenekten ayrıntılı bir biçimde söz etmiştir. Rousseau (2008)'ya göre, kedi ilk defa girdiği bir oda içinde hiç durmadan gezer ve her şeyi inceleyip teşhis eder. Çocuk da ilk adımlarını atıp yürümeye başladığında tıpkı kedi gibi hareket eder. Rousseau, çocuğun kediden farklı olarak doğuştan getirdiği güçler sayesinde her şeye ilgi duyduğunu iddia eder. Kediye koklama duyusuyla hareket eder. Rousseau'nun çocuğu harekete geçiren yetenek için kullandığı "doğuştan getirdiği güçler" kavramının Montessori'deki karşılığı "emici zihin"dir.

Rousseau (2008)'ya göre, çocuğun ilk hareketleri, çevresindeki her şeye karşı ilgi duymak, gördüğü her şeye uzanmak, yakalamak, dokunmak için çabalamaktır. Çocuk, düşünme yeteneğini ancak bu şekilde kazanır. Başka bir deyişle, düşünmeyi öğrenmek bedensel faaliyetlerde bulunmak ve duyu organlarını kullanmakla mümkündür. Dolayısıyla çocuğun düşünme yeteneği ders biçiminde yapılan anlatım yoluyla geliştirilemez. Çocuk düşünme yeteneğini ancak kendi başına aktivitelerde bulunarak geliştirebilir. Montessori de çocuğun etkin bir gözlemci olduğunu ve duyularının yardımıyla edindiği izlenimleri geliştirdiğini söyler.

Çocuğun duyuların yardımıyla denemeler yaparak içsel yapısını geliştirdiğini düşünen Montessori, İsveçli Psikolog (1896- 1980) Jean Piaget ile de ilişkilendirilebilir. Piaget de çocuğun doğumunun ilk gününden itibaren çevresini keşfetme çabasına girdiğini savunur. Ona göre, çocuğun keşif çabasında kullandığı temel araçlar, doğuştan getirdiği duyuşsal ve hareketşsal yeteneklerdir. Dokunma gibi basit duyuşsal veriler ile tutma ve emme gibi basit hareketlerden işe başlayan çocuk, temel süreçlerin üzerine yenilerini koyarak çevresini anlayabilecek bilişşel bir sistem geliştirir (Cüceloğlu, 1993).

3.2.Duyarlılık Dönemi

Çocuğun en önemli karakteristiklerinden biri kendisinin gelişimine aracılık eden "duyarlılık dönemi" (periodo sensitivo)'nden geçmesidir. Montessori, çocukların iki buçuk ile altı yaşları arasında özel bir dönemden geçtiklerini iddia eder. Ona göre, çocukların duyarlılık dönemleri geçirmeleri nedeniyle sahip oldukları zihinleri öteki yaş dönemlerinden daha farklı bir biçimde öğrenmeye açıktır (Pollard, 1990).

Montessori'ye göre, "duyarlılık dönemi" belirli bir karakterin kazanımıyla ve belirli bir süreyle sınırlıdır. Bu nedenle her karakter ancak geçici bir gücün yardımıyla belirlenir. Öyleyse gelişim canlıların özünde var olan kalıtsal bir güçtür. Ancak çocuk, duyarlılık döneminin yönlendirmelerine göre hareket etmezse doğal bir biçimde öğrenme fırsatını kaybeder (De Bartolomeis,1973).

Hayvanlarda duyarlılık dönemlerini Hollandalı bilim adamı Hugo De Vries keşfetmiştir. Montessori O'nun keşfinden yola çıkarak okullarda çocukların duyarlılık dönemlerinden yararlanılabileceğini söyler. Ona göre, bu geçici güç her canlı türünün yetişkinlerinde görülen faaliyetlerinden farklı bir faaliyet çeşidini yönetme amacı taşır (Wilbrandt, 2009). Montessori bu

dönemin özelliklerini açıklamak için öncelikle De Vries'in kelebeklere ilişkin yaptığı gözlemden söz eder:

“Dişi kelebek içgüdüsel olarak yumurtalarını seçtiği ağacın gövdesiyle dallarından birinin emin ve gözden irak bir köşesine bırakır. Kabuğunu kırıp çıktığında tırtıllara beslenmeleri için muhtaç olduğu taze yaprakların üstlerindeki dalın ucunda olduğunu kim haber verecektir? Işık... Tırtıl ışığa alabildiğine duyarlıdır. Işık onu cezbeder, büyüler. Bu yüzden ufacık kurtlar ışığın en bol olduğu dal ucuna doğru yavaş yavaş ilerler ve orada taze yaprakların arasında, o korkunç oburluklarını giderecek besini bulurlar. İşin ilginç yanı tırtıl daha başka besinler yiyebilecek kadar olgunlaşır olgunlaşmaz ışığa karşı duyarlılığını yitirir. İçgüdü körlenir, tükenir” (Montessori, 1975; sf. 40).

Montessori (1975)'ye göre, aynı biçimde çocukların içinde de onları faaliyete iten bir güdü vardır. Çocuklar duyarlılık dönemleri sayesinde büyük bir tutku ve coşkuyla dış dünya ile temasa geçerler. Çocukların hızlı öğrenmesinde bu dönemin büyük bir etkisi vardır. Dolayısıyla bu dönemdeki çocuğun yaşamı oldukça aktif ve coşkuludur.

Çocuklar, duyarlılık döneminde sürekli kendilerini canlı kılan yaşam gücü içinde bir kazanımdan diğerine koşarlar. Başka bir deyişle çocukların içinde sürekli yeni arzular oluşur. Hiç azalmadan oluşan bu mükemmel arzuların her biri, insanın ruhsal yapısının eseridir. Ancak çocuklar, hayvanlardan farklı olarak duyarlılık dönemini belirgin bir biçimde açığa vurmazlar. Montessori (1975) çocuğun sahip olduğu iç duyarlılıklarının onun kendisi için yararlı ve gerekli olanı seçmesine imkân verdiğini söyler. Böylelikle çocuk bazı şeylere duyarlı, diğerlerine ise kayıtsız kalır. Montessori'ye göre, çocukta belirli bir duyarlılık uyanınca, o adeta bazı şeyleri aydınlatıp bazılarını da karanlıkta bırakan bir ışık gibi dünyayı amaçladığı faaliyetlerle sınırlandırır.

Rousseau da çocuğun, yetişkinden farklı bir öğrenme yeteneği olduğunu söyler. Ona göre, çocuklar suskunluk dönemlerinde bile öğrenmekten geri kalmazlar. Dolayısıyla bu dönem faaliyetsizlik evresi olarak görülmemelidir.

İlk çocukluk evresi yoğun öğrenme dönemidir. Bu dönemde beyinde sanki ayrı bir öğrenme penceresi açılır ve tüm dikkat çevreye ya da belirli alanlara yönlendirilir. Böylelikle çocuk zorlanmadan öğrenir. Öğrenilenler daha sonra birer birer ortaya çıkar. Çocuklar bu dönemde kendi kendilerini iletişim içinde geliştirirler. Duyarlı dönem sona erdiğinde ise bu aşamada oluşan özel ilgi ve yetenekler kaybolur. Örneğin bu dönem geçtikten sonra çocuklar, herhangi bir dili daha zor öğrenirler. Bu nedenle onların yeteneklerini ortaya koyarak geliştirebilecekleri destekleyici ortamlara ihtiyaçları vardır (Schafer, 2006).

3.3.Düzen Duygusu

Montessori (1975)'ye göre, çocuk düzene karşı son derece duyarlıdır. Onun bu karakteristiği bir ile iki yaşları arasında hüküm sürer. Çocukların her

şeyi yerinde görmekten duydukları sevinç ve mutluluk bunun kanıtıdır. Özellikle gözlem yeteneğini kazanmış olan kimseler çocukların düzene karşı duyarlı olduklarını farkederler. Montessori düzene karşı duyarlılığın ne anlama geldiğini ve onun çocuğun üzerindeki etkisini şöyle ifade eder:

“Düzen, doyumlandığında mutluluk yaratan yaşam ihtiyaçlarından biri. Nitekim okullarımızda daha büyük çocuklar bile örneğin dört yaşındakiler, ellerindeki alıştırmayı bitirir bitirmez gereçleri hemen yerli yerine koyarlar. En seve seve ve kendiliklerinden yerine getirdikleri görevlerden birisidir bu. Düzen, her nesnenin çevresi içinde yerini bellemek ve nerde olması gerektiğini mimlemek demek oluyor. Yani kendini çevreye uydurmak ve böylece ona en küçük ayrıntılarına dek egemen olmak” (Montessori, 1975; sf. 58).

Çocukların huysuzluklarının büyük bir bölümü düzene karşı duyarlı olmaları nedeniyledir. Duyarlılığın erken yaşta ortaya çıkışı bunu daha da ilginç hale getirir. Artık çocuk iki yaşına geldiğinde ondaki düzen ihtiyacı kendisini sakin bir biçimde gösterir. Öyleyse çocuktaki düzen tutkusunun yetişkinlerinkinden farklı olduğu söylenebilir. İntizam yetiştirmeye bir ölçüde dışa dönük bir zevk sağlarken küçük çocuklar için düzen vazgeçilemez bir unsurdur. Çocuklar, düzene karşı duyarlılıkları sayesinde çevreye egemen olma olanaklarını kazanırlar (Montessori, 1975).

Çocuğun düzene karşı yoğun bir duyarlılığa sahip olması nesnelere yönelik değil, nesnelere arasındaki ilişkileri ayırtmaya yönelik bir veridir. Bu veri sayesinde çocuk çevreyi, birbirine bağlı olan birçok parçalardan kurulu bir bütün haline getirir. Böyle bir çevreye kendisini uyarlayan çocuk da belirli amaçlara varmak üzere eylemlerini yönetme olanağı bulur. Öyleyse bir düzene göre ayarlanan çevre çocuk için bütünleşmiş bir yaşamın temelini sağlar (Montessori, 1975).

Montessori'ye göre, çocuk kendi benliğinde yetişkinler tarafından anlaşılabilen gizemli bir yapı bulundurmaz. Bu yapıyı esrarlı hale getiren en önemli unsur geçici güçlerdir. Çocuk, kişiliğini duyarlılık döneminde faaliyete geçen güçlerin yardımıyla biçimlendirir. Sahip olduğu öğrenme arzusu sayesinde birbirinden farklı aşamalardan geçen çocuk özgürlüğünü de kazanır. Bu özelliklerinden dolayı çocuk, yetişkinden oldukça farklı hayatın özel bir dönemini temsil eden birey olarak nitelendirilebilir.

Çocuğun karakteristiklerini ortaya koyan Montessori için önemli olan, çocukluk dönemini yetişkin olmak için bir geçiş aşaması olarak görmemektir. Montessori'nin bu düşüncesi onun, çocuğun doğasına ilişkin özgün bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir. O'na göre, çocukluk süreci kendine has kuralları olan bir gelişim evresidir. Öyleyse yetişkinlerin görevi, çocuğun içindeki gizil gücü uyandırmak ve onu gelişim sürecinde desteklemektir. Montessori Metodu bu amaç doğrultusunda çocuğun en iyi şekilde öğrenme yolunu bulmasını sağlamaktadır. Böylelikle çocuk, başkasının kendisinden istediğini değil, kendi istediğini yapmaktadır. (Arslan, 2008; Malloy, 1990).

Sonuç ve Öneriler

Sonuç

Çocukluk döneminin, yetişkin olma yolunda sadece bir geçiş aşaması olarak görülmemesi gerektiğini savunan Montessori'ye göre, çocukluk süreci kendine özgü bir gelişim planına sahip olan özel bir dönemdir. Bu dönemde çocuklar çok sayıda yetenekle donatılmıştır. Bunlar arasında “emici zihin”, “duyarlılık” ve “düzen duygusu” gelmektedir. Montessori, bu yeteneklere sahip olan çocukların, hareketsiz kaldıkları ve faaliyetsizlik evresi olarak algılanan bebeklik döneminde dahi çok sayıda kazanım elde ettiklerini iddia eder.

Çocuğun doğumdan iki yaşına kadar sahip olduğu en olağanüstü yetenek “emici zihin”dir. Bu dönemde onda ne bilinç ne de zekâ vardır. Emici zihni sayesinde çocuk, duyuları aracılığıyla nesnelere her birini bilinçten yoksun zihniyle adeta emerek beyninde depolar. Çocuk, ancak üç yaşında bilinç kazanmaya başlar. Böylelikle çocuğun emici zihni üç yaşından itibaren bilinçli zihin haline gelmeye başlar. Ancak bilinçli zihne sahip olan çocuğun bu dönemden sonra da olağanüstü kavrama yeteneği devam eder. 3–6 yaş arasındaki çocukların sahip olduğu bu yetenek “duyarlılık” olarak adlandırılır.

Montessori 3–6 yaş arasındaki çocukluk dönemini mükemmellik evresi olarak nitelendirir. Bu dönemden önce nesnelere emerek beyninde depolayan çocuk artık duyu organlarıyla dünyayı anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu evrede ellerin temel bir rolü vardır. Çocuk, artık bilincinin bir gereği olan elleriyle hareket etmekte ve zihninin rehberliğinde elleriyle sürekli ortama düzen vermeye çalışmaktadır.

Yürümeye ve ellerini kullanmaya başlayan çocuk, artık kendi çevresindeki nesnelere ilgi göstermektedir. Nesnelere karşı olan bu aşırı ilgi “duyarlılık” olarak adlandırılır. Bu dönemde çocuklar nesnelere karşı yoğun bir dokunma ihtiyacı hissetmekte ve anne, babasından gördükleri gibi onları kullanmak istemektedirler. Bu nedenle çocuğun yıkamak, giyinmek gibi pratik işlere karşı büyük bir tutkusu vardır.

Çocukların sahip olduğu bir diğer olağanüstü yetenek ise “düzen duygusu”dur. Montessori'ye göre, düzen çocuklar için vazgeçilmez bir unsurdur. Onlar, bu duygu aracılığıyla çevreyi bütün olarak algırlarlar. Böylece çocukların buldukları ortamı algılamaları kolaylaşır. Çocukluk döneminin karakteristikleri olarak adlandırılan bu geçici yeteneklerin her biri bilimsel araştırmalar sonucu keşfedilmiştir. Dolayısıyla bunların her biri bilimsel bulgu niteliğindedir. Bu bilimsel bulguların bir bölümünü Montessori, doktor olarak yaptığı araştırmalar sonucu elde etmiştir.

Montessori'nin ve diğer bilim insanlarının deneyleri ve gözlemleri sonucu keşfedilen çocukluk dönemine ait bu yeteneklerin her biri algılamayı ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Çocuklar, bu yetenekleri aracılığıyla yetişkinlerden hem daha hızlı öğrenmekte hem de öğrenilenlere kalıcılık sağlamaktadırlar. Bunun en somut örneği dilin kazanılmasıdır. Yetişkinler dil öğrenmek için yıllarca çaba harcarken çocuklar öğrenilmesi en zor dilleri bile iki yaşına doğru konuşmaya başlarlar.

6neriler

- Montessori ve diğer bilim insanlarının yaptıkları araştırmalar sonucu elde edilen bilimsel bulgulara g6re, duyarlılık d6nemi geçiren 3- 6 yaş arasındaki çocuklar, bilgileri doğrudan zihinleriyle değil duyuları aracılığıyla kazanmaktadırlar. Bu nedenle bu d6nemdeki çocuğa doğrudan anlatım yoluyla değil de materyaller aracılığıyla bilgiler verilmelidir.
- Bilimsel araştırmalar sonucu elde edilen verilere g6re, yetişkinlerin çocuklar 6zerinde uyguladıkları bazı davranışlarının onların doğal gelişimlerini deforme edebilecek biçimde engelleyici etkilere sahip olduklarını g6stermektedir. Buna, ocuklara y6r6meyi 6đretmek 6rnek olarak verilebilir. Zira ocuğun y6r6meyi 6đrenmesi için 6nce kas gelişimini sağlaması gereklidir. Kas gelişimi sağlanmadan çocuklara zorla y6r6meyi 6đretmek çocukta bedensel ve duygusal tahribatların ortaya çıkmasına neden olabilir. Y6r6meyi 6đrenmesi için baskı yapılan çocuğun kas yapısı hen6z olgunlaşmadığından bacaklarında fiziksel tahribatların ortaya çıkmasına neden olabilir. Ayrıca y6r6meyi 6đrenmesi için baskı yapılan ocuk, uzun bir s6re y6r6meyi 6đrenemediđinde bu durum çocuğun, yetersizlik duygusu yaşamasına neden olabilir. Bu durum diğer 6đrenme alanları için de geçerlidir. Bu nedenle yetişkinlerin ve okul 6ncesi eğitimcilerin çocuklara baskıcı ve zorlayıcı davranışlarda bulunmaktan kaçınmaları konusunda bilinçlendirilmeleri sağlanmalıdır. Bu doğrultuda eğitim de çocuğun bireysel 6đrenme hızına g6re yapılmalıdır.
- Montessori'nin yaptığı bilimsel araştırmalara g6re, çocuğun kendine 6zg6 yaşam biçimi yetişkininkinden oldukça farklılık g6stermektedir. Kendine g6re 6nemli ve g6 bir g6revi olan ocuk b6y6y6p bir yetişkin olmak için s6rekli çalışır. Yetişkin ise bu çalışmaya katılamamaktadır. Ayrıca yetişkinler s6rekli çabadan ve zamandan tasarruf etmeye y6neldiklerinden dolayı çocukların işlerini kendi başlarına yapmalarına engel olmaktadır. Başka bir deyişle ocuk ve yetişkin birbirlerini kendi d6nyalarından ayrı tutmaktadırlar. Çocuğun yetişkininkinden farklı, hatta ona tamamen aykırı olan çalışma biçimi çatışmaya neden olmaktadır. Bu nedenle ebeveyn ve ocuk arasındaki çatışmaların azaltılması için yetişkinlere çocukların çalışma biçimleri hakkında bilgiler verilmelidir. Yetişkinlerin eğitilmesindeki amaç, onların çocuklar için uygun bir evre hazırlamalarını sağlamaya y6nelik olmalıdır.
- T6rkiye'deki 6zel eğitim kurumlarının k66k bir b6l6m6 Montessori Metodunu uyguladığını duyurmaktadır. Ancak bu eğitim kurumlarının hiçbiri Uluslararası Montessori Derneği'nin belirlediği şartlara g6re eğitim vermemektedir. Zira T6rkiye'de Montessori dernekleri tarafından tamnan herhangi bir Montessori okulu bulunmamaktadır. Bu nedenle T6rkiye'de Montessori okullarının açılabilmesi için yasal d6zenlemelerin de d6hil olduğu çalışmalar yapılabilir.

- Bilimsel bulgular, çocukların yetişkinlerden farklı öğrenme yeteneklerine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak anne ve babaların büyük bir bölümü bunun farkında olmadıklarından dolayı çocukların gelişimlerini olumsuz etkilemektedirler. Bu nedenle erken çocukluk döneminin özelliklerine ilişkin sadece okul öncesi öğretmenlerine değil anne ve babalara da seminer, kurs vb. etkinlikler yoluyla eğitimler verilmelidir.

Kaynaklar

- Arslan, M.(2008). *Montessori Yaklaşımı*, Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi, 177, 65- 79
- Aydın, İ.(2006). *Alternatif Okullar*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Aytaç, Kemal.(2006). *Çağdaş Eğitim Akımları*, Ankara: Pelin Ofset.
- Cüceloğlu, D.(1993). *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- De Bartolomeis, F.(1973). *Maria Montessori e La Pedagogia Scientifica*, Floransa: La Nuova Italia Editrice.
- Homberger, M.A.(1982). "The Developmental Psychology of Maria Montessori." Ph. D Thesis, Columbia University.
- Malloy, T.(1989) *Montessori ve Çocuğunuz*. (Çev: F. Öztaş- C. Gülten). Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.
- Montessori, M.(1950). *La Scoperta Del Bambino*. Roma: Garzanti.
- Montessori, M.(1953). *La Mente del Bambino*, Roma: Officine Grafiche Aldo Garzanti.
- Montessori, M.(1955). *Formazione Dell'Uomo*, Milano: Officine Grafiche Aldo Garzanti.
- Montessori, M.(1975). *Çocuk Eğitimi*. (Çev: Y. Güler). İstanbul: Sander Yayınları.
- Pollard, M.(1996). *Maria Montessori*. (Çev: L. Onat). Ankara: İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri.
- Rousseau, J. J.(2008). *Emile (Bir Çocuk Büyüyor)*. (Çev: Ü. Akagündüz). İstanbul: Selis Kitaplar.
- Savard, C.M.(1976). *Çağdaş Pedagojiden Seçmeler*.(Çev: N. Yüzbaşıoğlu). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Schafer, C.(2006). *Ömür Törpüsü mü? Bal Küpü mü?* (Çev: C. Aydın). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Topbaş, E.(2004). *Montessori Yöntemi İle Çocuk Eğitimi*. İstanbul: Tekağaç Eylül Yayınları.
- Wilbrandt, E. Ç.(2009). *Maria Montessori Yöntemiyle Çocuk Eğitimi Sanatı*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.